

Knapzak Praktijkgidsen

De Cirkel van Zorg voor leerkrachten

©2015, *Eleonoor van Gerven, Almere*

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl.

NUR 100, 190

ISBN 978-94-62542-81-5

Eerste druk 2015

Redactie: Marita Weener, www.redactiebureauamaritaweener.nl

Ontwerp en vormgeving: Sabrina Wakker, www.wakkerdesign.nl

Uitgever: Sabine Kokee, www.leuker.nu

Druk: Maak je eigen onderwijsboek, www.maakjeeigenonderwijsboek.nl

---

Knapzak Praktijkgidsen

De Cirkel van Zorg voor leerkrachten

Eleonoor van Gerven

2015

7	Hoofdstuk 1 Met een Knapzak op pad
10	1.1 Inleiding
13	1.2 Hulpbronnen
15	1.3 Hoe kun je het boek óók gebruiken?
17	Hoofdstuk 2 Werken met de Zorgpiramide
18	2.1 Inleiding
18	2.2 Een onderzoekende attitude
24	2.3 De Zorgpiramide
26	2.3. ¹ Begaafde leerlingen zijn geen homogene groep
27	2.3. ² Niveaus van veranderingsgericht onderzoek
32	2.3. ³ Tijdsinvestering
37	Hoofdstuk 3 Verkennen volgens de Cirkel van Zorg
39	3.1 Een beeld van je groep: welke leerling valt op?
39	3.1. ¹ Signalen van Begaafdheid
43	3.1. ² Signalen van andere begeleidingsbehoeften
44	3.2 Weet je genoeg om te kunnen handelen?
45	3.3 Jouw handelingsverlegenheid
50	3.4 Wat heb jij nodig om te kunnen handelen?
50	3.4. ¹ Onderzoeksvragen op niveau 2
58	3.4. ² Toolkits die je kunt inzetten voor onderzoek naar de leerling op niveau 2
61	3.4. ³ Wat kun je inzetten voor onderzoek op niveau 2 naar beïnvloedende factoren?
63	3.5 Je voert je onderzoek uit

3.5. ¹	De rol van de leerkracht	68
3.5. ²	De rol van ouders	69
3.5. ³	De rol van de leerling	71
3.6	Het interpreteren van de resultaten	71
3.6. ¹	De weergave van je resultaten	71
3.6. ²	Het trekken van een conclusie	74
3.7	Een advies aan jezelf	78
3.8	Je legt je handelen vast	79
3.9	Je evalueert de toegepaste interventies	82
Hoofdstuk 4 Tools		85
4.1	Leer- en persoonlijkheidseigenschappen en educatieve behoeften	88
4.2	Kijkertjes	92
4.2. ¹	(Verwerking van) de leerstof	93
4.2. ²	De rol van de leerkracht	95
4.2. ³	De rol van de (leer)omgeving	96
4.3	Tips voor het schrijven van een onderzoeksverslag	98
4.3. ¹	Ethisch documenteren	99
4.3. ²	Onderdelen in het verslag	100
Aan de slag		106
Over de auteur		109
Literatuur		110

Met een knapzak op pad

1

Het vak van leraar zou je kunnen vergelijken met dat van een ontdekkingsreiziger. Ontdekkingsreizen komen voort uit een gezonde nieuwsgierigheid. Je maakt ze omdat je graag wilt weten hoe het land achter de horizon eruitziet, maar je weet niet altijd wat je tegenkomt. Soms kun je vooraf een aardige inschatting maken, maar er blijft nog veel onbekends over. Als je weet wat je zult vinden, dan hoeft je niet meer op reis te gaan. Met onderwijs en opvoeden is dat niet anders. Je hebt een doel voor ogen en je hebt een globaal beeld van hoe je dit doel zou kunnen bereiken. Maar je weet nooit precies wat je zult meemaken en waar de leerling uiteindelijk uitkomt. Soms kan dat je echt verrassen!

Ontdekkingsreizigers ontwikkelen een schat aan kennis. Ze worden vindingrijk terwijl ze bergen beklimmen en stormen weerstaan. Ze leren genieten van grote én kleine vooruitgang. Ze leren kansen zien waar ze deze vroeger voorbijliepen. Als je de begeleiding van elke leerling die je in je groep hebt, ziet als zo'n ontdekkingsreis, dan kun je nagaan hoeveel je weet en kunt als je veel van die reizen gemaakt hebt.

Nu gaat geen ontdekkingsreiziger onvoorbereid op pad. En ook de leraar onderneemt zijn reis bepakt en bezakt met alles waarvan hij denkt dat het nuttig is voor de reis die hij met zijn leerlingen maakt. Gedurende de loop van hun reizen verzamelen ontdekkingsreizigers veel nieuwigheden en 'gadgets' die op een zeker moment handig zouden kunnen zijn. Maar voorafgaand aan een nieuwe reis wegen ze altijd af wat ze wel of niet zullen meenemen. Wat hebben ze echt nodig? Wat draagt bij aan de kwaliteit van de reis? Wat vergroot de kans op het bereiken van het reisdoel? En als ze dat doel dan bereikt hebben, hoe documenteren ze hun ontdekkingen?

Eigenlijk doe je dit in het onderwijs ook. Je hebt een basisuitrusting, die komt altijd van pas voor de begeleiding van alle leerlingen. Vervolgens bedenk je wat je voor de reis met die éne leerling nu echt nodig hebt. En zo kunnen er verschillen ontstaan tussen de bepakking voor de ene en de andere reis.

Maar wat zou er nu gebeuren als je in plaats van verre reizen met zware bepakking, ook eens heel dichtbij een ontdekkingstochtje maakt, met niets anders dan een knapzak over je schouder? Waar zou je uitkomen? Wat zou je ontdekken? Wie zou je tegenkomen? Zou je dezelfde dingen ook door andere ogen kunnen zien?

Knapzakjes zijn kleine handzame praktijkgidsen over onderwijs aan begaafde leerlingen. Ze gaan uit van de praktijk van alledag. Ze gaan ervan uit dat leraren 'gewone' mensen zijn, met maar één paar handen, veel goede wil en het lef om het verschil te willen maken voor hun leerlingen. Ze laten je complexe zaken door andere ogen bekijken. Ze helpen je om met behulp van simpele gereedschappen onderwijs aan begaafde leerlingen naar een hoger plan te tillen.

1 Met een Knapzak op pad

1.1 Inleiding

Passend onderwijs bieden lukt alleen als je zicht hebt op de educatieve behoeften van de leerling. Als je inzicht hebt in wat de leerling weet en kan, kun je bepalen wat de leerling nog te leren heeft. Vervolgens kun je vaststellen welke leermiddelen en opdrachten dan passen bij de doelen en wat er nodig is om het onderwijskundig proces zo te organiseren, dat de leerling ook tot leren kan komen. Als je daar dan weer inzicht in hebt, kun je vaststellen in welke leeromgeving optimaal tegemoetgekomen kan worden aan die educatieve behoeften. Ten slotte bepaal je hoe na afronding van het leerproces het rendement zichtbaar gemaakt en gemeten kan worden.

Nu is de term educatieve behoeften een breed begrip. Het overstijgt de behoefte aan op leerinhoud gerichte interventies. Er wordt veel gesproken over onderwijsbehoeften maar zodra het begaafde leerlingen betreft, lijkt het wel of we bij het woord onderwijsbehoeften alleen maar denken aan het leerstofaanbod. Kinderen zijn meer dan de optelsom van academische kennis en vaardigheden. Educatieve behoeften bestaan in feite uit de verzameling van alles wat leerlingen nodig hebben om tot leren te kunnen komen. Educatieve behoeften vertellen je iets over de leerling. Ze vertellen je iets over de leeromgeving waarin de leerling het beste gedijt. Educatieve behoeften vertellen je bovenal waar jouw rol als leerkracht begint én eindigt.

In de reeks Knapzak Praktijkguiden zijn twee boekjes gewijd aan het verkennen en herkennen van educatieve behoeften van begaafde leerlingen: er is een Knapzak die speciaal voor leerkrachten is geschreven en een deel dat speciaal voor intern begeleiders is geschreven. Het proces van verkennen en herkennen van educatieve behoeften is veel breder dan wat in het verleden het 'signaleren en diagnosticeren van begaafde leerlingen' werd genoemd (Van Gerven, 2013). Dat proces was vooral gericht op labelen van de leerling. Het was gericht op het herkennen van begaafdheid, bij voorkeur al 'aan de poort' (Drent & Van Gerven, 2012). Nu is het uiteraard heel handig als je al vroeg weet dat een leerling begaafd is, maar het is maar de vraag of je dan ook precies weet wat je kunt doen om die leerling zich te laten ontwikkelen. In de oude aanpak van

signaleren en diagnosticeren stelde je vaak vast waar het 'misging' en welk 'label' er het beste paste bij dat probleem. Je zocht de oorzaak bij de leerling en benoemde welke interventies de oorzaak zouden kunnen wegnemen of in elk geval de gevolgen ervan sterk zouden kunnen doen verminderen.

De huidige handelings- en oplossingsgerichte werkwijze is niet gericht op het benoemen van oorzaken en labels van een probleem, maar op het maken van een educatief profiel dat je helpt om tegemoet te komen aan wat de leerling nodig heeft (Van Meersbergen & De Vries, 2013). Met behulp van zo'n profiel kun je een breed beeld van jouw begaafde leerling vormen. Dat brede beeld helpt je om aan te sluiten bij wat de leerling nodig heeft. Het levert je een genuanceerde kijk op de leerling op. Daardoor ben je in staat om je handelen aan te passen op wat de leerling nodig heeft. Door bij het opstellen van het profiel vanuit de hele ecologie van de leerling naar de situatie te kijken, heb je meer kansen op succes als je interventies gaat plegen. Werken vanuit 'de ecologie van de leerling' betekent dat leerling, groep, leerkracht, materiële omstandigheden, ouders allemaal gezien worden als onderdeel van de structuur waarin de leerling functioneert. Het idee erachter is dat, als jij wilt dat de leerling

verandert, er in de ecologie van de leerling veranderingen zullen moeten plaatsvinden (Engeström, 2001; Van Mulligen, Gieles & Nieuwenbroek, 2004). Je richt je daarmee niet langer op de oorzaak van het probleem maar op de oplossing van de situatie.

In de Knapzak Praktijkguiden over de Cirkel van Zorg richten we ons op het educatief profileren op niveau 2 en 3 van de zorgpiramide van Passend Onderwijs en 1-Zorgroute (Clijssen, Gijzen, De Lange & Spaans, 2007). Dat zijn de niveaus waar jij binnen een gewone schoolorganisatie direct mee te maken hebt. Per niveau bespreken we de stappen die je kunt zetten om die educatieve behoeften te verkennen. Dat doen we aan de hand van de stappen in de Cirkel van Zorg. Op elk niveau van de Zorgpiramide kan de Cirkel van Zorg doorlopen worden. In deze Knapzak doen we dat op niveau 2. Je leest per stap welke mogelijke instrumenten je kunt gebruiken om zicht te krijgen op wat de leerling nodig heeft. Uitgangspunt is dat elk niveau in de Zorgpiramide een verdieping op de interventies van het voorgaande niveau verzorgt. De groep waarvoor je die verdieping nodig hebt om tot passend leerkrachtgedrag te komen wordt steeds kleiner. Hoe hoger je in de Zorgpiramide klimt, des te gedetailleerder wordt het profiel dat er van de leerling ontstaat. Kenmerkend voor handelings- en oplossingsgericht werken is daarbij dat je niet méér onderzoekt dan je nodig hebt om tot handelen te kunnen komen.

Nu zijn er al veel boeken over handelings- en oplossingsgericht werken voor het primair onderwijs verschenen. Deze Knapzak onderscheidt zich van al deze publicaties omdat hij heel specifiek gericht is op het profileren van begaafde leerlingen. We veronderstellen dat jij al bekend bent met het concept handelingsgericht werken en vanuit die visie het onderwijs vorm probeert te geven. De informatie in deze Knapzak richt zich daarom niet alleen op de procedure van het profileren, maar ook op het gebruik van de specifieke toolkits die in dit kader speciaal voor het herkennen van begaafde leerlingen op de markt zijn. We maken steeds per stap zichtbaar wat je in deze fase moet doen, welke aspecten van begaafdheid hier een rol kunnen spelen en van welke 'gereedschappen' uit de verschillende toolkits je daarbij gebruik kunt maken. In de manier